

GRAMATIKA
HRVATSKOGA JEZIKA
ZA
ŠKOLE I SAMOUKE

NAPISAO
JOS. VITANOVIĆ,
PROFESOR K. R. REALNE

—♦♦♦—
U ZAGREBU 1880.

GRAMATIKA

HRVATSKOGA JEZIKA

ZA

ŠKOLU I SAMOUKE

NAPISAO

JOSIP VITANOVIĆ,

PROFESOR KR. REALKE ZAGREBAČKE.

U ZAGREBU.

TROŠKOM SPISATELJEVIM.

1880.

PREDGOVOR.

Sastavio sam ovu knjigu naročito za one učione, u kojih klasički jezici nisu predmetom obuke. S toga se i nisam držao niti rasporeda niti načina tumačenja, pa niti terminologije gramatike latinske i grčke, već sam nastojao postići sličnost između obuke živih jezika hrvatskoga i njemačkoga, da se učitelji jednoga i drugoga jezika pri obuci podpomažu.

O razdiobi ove knjige kao i o metodi navodim ovo:

1. Predpostavljajući, da si svaki učitelj razborito razredjuje vrijeme opredjeljeno za obučavanje, — recimo da od 4 sata na tjedan odredi dva sata za čitanje štiva, a dva za tumačenje gramatike —, namienih I. dio ove knjige uvodnoj obuci u čitanku. Ovaj bi se dakle dio imao prije uzeti, nego se počme rabiti čitanka, jer se bez znanja onoga, što je u ovom dielu ob izreci sadržano, ne može valjano i koristno pročitati štivo, a zaisto neće učenici moći bez toga svjestno izraditi ma niti najjednostavnijega sastavka. Što se u ovom dielu uzgredice tumače pojedine vrsti rieči, ima se smatrati uzgrednim i kratkim opetovanjem gradiva, odprije učena u pučkoj školi. Metoda je u ovom dielu analitička s dviju razloga, prvo: što se sadržaj ovoga diela i onako ima uz čitanje tumačiti, a drugo osobito: što su učenici ovoj metodi obikli u pučkoj školi, te se ne smije naglo s jedne metode prelaziti na drugu, barem dotle ne, dok se učenici ne priuče novomu učitelju.

3. Ostali su dielovi (II. III. i IV.) odredjeni strogo za obuku slovničku.

3. Dodatak sadržaje najvažnije i najpotrebitije o pravopisu. Gradivo ovdje sadržano morati će se tumačiti uz pravopisne vježbe, koje se s početka češće moraju u pero kazivati. Izrekâ za ove vježbe nisam ovdje uvrstio, jer će ih učitelj i sam lahko moći sastaviti i to od onih rieči, koje bude glede pisanja tumačio.

Nisam propustio bditi i nada tim, da primjeri, osobito u sintaksi, budu što ljepši i shodniji. Jednimi sam nastojao iztaknuti krasotu našega jezika, u kojoj se ne zreali samo narodno mišljenje već i značajno shvaćanje sjetilnoga i nesjetilnoga svieta; drugimi sam htio postići, da obuka u jeziku bude potrebno ponavljanje i nuždna spona između tolikih i prerazličitih naučnih predmeta. Ogromno jezično gradivo priveo sam na temelju kratkih, jasnih i suvislih pravila učenikom na svestrano razglabanje, te mnijem, da će kod pojedinih pravila biti od potrebe, da učitelj samo pojedine (p o n a j b o l j e) primjere zada učenikom na pamćenje, dočim će imati priliku, izpitujući naučna pravila uz čitanje primjera drugih, upozoriti učenike na slovničke potankosti, koje ne smiju biti predmetom teoretičke obuke.

Naići će možda tkogod na koju štamparsku pogrešku, koju ja nisam opazio; toga molim, da ju dobrohotno izpravi i meni dojava.

U Zagrebu u oči Spasov-dana 1880.

Pisac.

I. DIO.

Oblici izreke u obće.

Pojam i vrsti rieči.

- §. 1. Ptica pjeva. Pčela zuji. Travarka piska. Svraka krekeće. Kukavica kuka. Orao klokoće. Vuga fučka. Kos zviždi. Rieka romoni. Drvo raste. Cvieće cvate. Skrbi tište. Sviest pečali. — Voda je židka. Alem je tvrd.

Što o kojem predmetu pomislimo i riečmi kažemo, zove se izrekom. Izreka je dakle misao riečmi izrečena.

- §. 2. U svakoj izreci o njekom predmetu nješto pogovaramo, a taj predmet zove se podmetom (subjektom); što pako o kojem predmetu velimo, zove se pogovor (predikat). (Potražite u gornjih primjerih *a*) podmete, *b*) pogovore).

Opazka. Pogovor se kao najvažnija čest izreke u govoru i čitanju obično jače naglasi.

Bez podmeta i pogovora ne može ni izreke biti; jer ako hoćemo da govorimo, moramo prije svega imati predmet, o kojem ćemo govoriti, zatim nješto, što ćemo o predmetu kazati. Po tom su podmet i pogovor bitne ili glavne česti izreke. Podmet i pogovor mogu međutim biti i u jednoj rieči: Dodji! — Govorite.

- §. 3. Zora — pucati; sunce — svietliti; ljubica — modra; snieg — biel; Dunav — rieka; Klek — brdo; Dubrovnik — republika.

Zora puca. Sunce svietli. Ljubica je modra. Snieg je biel. Dunav je rieka. Klek je brdo. Dubrovnik bijaše republika.

Savez pogovora s podmetom označuje se spregom glagola, ili valja da stupi medju podmet i pogovor spregnut pomoćan glagol, koji se zove njihovom spojkom.

- §. 4. Sova je ptica. Mi pjevamo. Mudar mudruje. Lud luduje. Zvan domu ne sudi. Lasno je govoriti. Ma djevojci

Tako: mléko, mléčan, mléčac, mléčnica (ekavsko) ili mlíko, mlíčan, mlíčac, mlíčnica (ikavsko) piši: mlièko, mlièčan, mlièčac, mlièčnica itd.

2. Sa **je** se piše svaki dvoglasnik **č**, koji se u ekavskom naričju izgovara kao kratko (odnosno u ikavskom *i*), a naglašeno je težkim (') ili dvostruko težkim (") naglasom, ili koji nije nikako naglašen, n. p.: dèteta, dètinji, dètić, dèca, dèčák, pèvati, pèvalo, pèvânka, pèvánje, pèváč, peváček, pevâčica itd. piši: djeteta, djetinji, djetic, djeca, dječak, pjevati, pjevalo, pjevanka, pjevanje, pjevač, pjevaček, pjevačica itd.

Razlikuj jošte: pòpjevati i popièvati; sjediti (sitzen), sjedati, sjedjenje i siediti (ergrauen), siedjenje; siena (des Heues) i sjena (der Schatten) itd.

Kad iza suglasnika **r** sledi kratak dvoglasnik, onda se obično govori čisto **e**, n. pr.: vrieme ali vremena, zrelost; grieh, ali grehota itd.

Čitajući marljivo i pazljivo dobro pisanu knjigu, lahko će rodjeni ikavac ili ekavac naučiti, gdje dvoglas u obće valja pisati, a jekavac je to i onako majčnim mliekom usisao.

SADRŽAJ.

Strana

I. Dio. Oblici izreke u obće	1
Pojam i vrsti rieči	1
§. 1. Što je izreka?	1
§. 2. Podmet i pogovor glavni članci izreke	1
§. 3. Pogovor u savezu s podmetom	1
§. 4. Vrsti podmeta	1—2
§. 5. Samostavnik po vrsti i trojem rodu u obće	2
§. 6. Zaima po vrsti	3
§. 7. Pridavnik po vrsti	3—4
§. 8. Brojnik po vrsti	4—5
§. 9. Vrsti pogovora	5—6
§. 10. Glagol po značenju i trajnosti	6
§. 11. Predlog u obće	7
§. 12. Prislav u obće	7—8
§. 13. Vezniči u obće	8
§. 14. Uzklieči u obće	8
§. 15. Dopunjak, oznake i pridjevi uzgredni članci izreke	8—9
§. 16. Sastavljena izreka u obće	9
§. 17. Izreka glavna u obće	9
§. 18. Ovisna izreka u obće	10
§. 19. Izrečna sveza i sgloba u obće	10
§. 20. Izreka stegnuta u obće	10 i 11
§. 21. Izreka po načinu kazivanja: tvrdnja, upit, želja, zapovied	11
§. 22. Krnja ili eliptična izreka	11
§. 23. Skraćene ovisne izroke u obće	12
§. 24. Navodna izreka: besjeda upravna i neupravna	13
§. 25. Mnogostručno sastavljena izreka u obće	13
§. 26. Razložba štiva i vježbe	14—15
II. Dio. Pregib rieči	16
§. 27. Pojam sklonitbe i sprege u obće	16
I. Sklonitba samostavnika	17—34
§. 28. Razdioba samostavnika po sklonitbi i rodu	17—19
§. 29. Sklonitba samostavnika mužkoga roda	19—26
§. 30. Sklonitba samostavnika mužk. roda u 1. pad. na samoglasnik	19—21
§. 31. i 32. Sklonitba samostavn. mužk. roda u 1. pad. na suglasnik	21—26

5. Sadašnje vrijeme moćnoga načina.....	76
6. Prošlo " " "	76
7. Željni način	76
8. Trpni lik.....	77

III. Dio. Sklad članaka u jednostavnoj izreci 78

§. 68.	I. Podmet.....	78 i 79
	II. Ovisnost pogovora od podmeta.....	79—81
§. 69.	Sklad pogovora u obće.....	79
§. 70.	Sklad pogovora u posebnih slučajevih.....	80
	III. Ovisnost dopunjka i oznake.....	81—108
§. 71.	Vrsti glagola po dopunjku.....	81 i 82
§. 72.	Vrsti predloga.....	81
§. 73.	O dopunjku napose.....	81 i 82
§. 74.	A. Padežni dopunjak napose.....	82—94
§. 75.	Dopunjak 4. padeža.....	83—87
§. 76.	" 3. ".....	87—90
§. 77.	" 2. ".....	91—93
§. 78.	" 7. ".....	93—94
§. 79.	B. Odnosajni dopunjak napose.....	94—97
§. 80.	Oznake napose.....	97—108
§. 81.	Prostorna oznaka.....	97—102
§. 82.	Vremena oznaka.....	102—104
§. 83.	Oznaka načina.....	104—106
§. 84.	Oznaka uzroka.....	106—108
§. 85.	IV. Ovisnost pridjevka.....	108—112
	A. Pridjevak je samestavnik.....	108—110
	B. Pridjevak je ime pridavničko.....	110—112
	V. Način i vrijeme pogovaranja.....	112—118
§. 86.	A. Način pogovaranja.....	112—113
§. 87.	B. Vrijeme pogovaranja.....	113—116
§. 88.	C. O sredstvima, koja se rabe pri različitom pogovaranju.....	116—118
§. 89.	VI. Razložba jednostavne izreke.....	118
	IV. Dio. Sastavljena izreka napose.....	119
	A. Izrečna sgloba.....	119
§. 90.	Postanak ovisnih izreka.....	119
§. 91.	Vrsti ovisnih izreka po savezu s glavnom.....	120

	I. Ovisne izreke s podređnim veznicima	120—124
§.	92. Ovisne izreke vremene	121
§.	93. " " uvjetne	121
§.	94. " " uzročne	121
§.	95. " " dopustne	122
§.	96. " " namjerne	123
§.	97. " " posljedice	123
§.	98. " " prisposodne	123
	II. Ovisne izreke s odnosnim zaimeni ili prislovi	124—127
§.	99. Odnosne izreke: a) samostavničke, b) pridavničke	124
§.	100. Poraba i sklad odnosnih zaimena	125
§.	101. Skraćene ovisne izreke	127
§.	102. Poraba načina u ovisnih izrekah	129
§.	103. Poraba vremena u ovisnih izrekah	129—132
	B. Izrečna sveza	132
§.	104. Sveza: I. Bez veznika; II. S veznikom	132—135
§.	105. Stegnuta izreka	135—138
	C. Mnogostručno sastavljena izreka	138
§.	106. Obična	138—139
§.	107. Period prost i sastavljen	139—141
§.	108. Razložba sastavljene izreke	142—143

Dodatak.

1. Pismena i glasovi: a) Samoglasnici, b) Suglasnici, c) Dvoglasnici	144
2. Slovke i rieči	145
3. Naglas	146
4. Pravopis	147—152

Izpravci.

Uza svu pažnju uvukoše se ove oveće štamparske pogreške, koje će se morati ovako izpraviti:

Na str.	4. u 19. redku od ozgor mj.	3.	treba da bude 3
" "	22. u 3.	od ozdola "	Bihač treba da bude Bihać;
" "	26. u 16.	" " ozgor "	sačuvala " " sačuvaó;
" "	37. u 25.	" " " "	mojoga " " moega;
" "	43. u 13.	" " " "	mláđji " " mláđji;
" "	43. u 14.	" " " "	krući " " krući;
" "	66. u 10.	" " " "	neopredieljenoge treba da bude neopredieljenoga;
" "	78. u 22.	" " " "	Zečanine treba da bude Zećanine;
" "	127. u 27.	" " " "	nanešenu " " nanešenu.
" "	135. u 10.	" " " "	Zadaća 27. " " Zadaća 29.